

GUISEPPE MAZZINI'NİN POLİTİKA TEORİSİNDE DEMOKRASİ, ULUS VE KOZMOPOLİTİZM

Murat SATICI*

ÖZ

Modern Avrupa demokrasisinin, Fransız Devrimi'nin içerdiği "eşitlik, özgürlük ve kardeşlik" ilkelerine referansla temellendirildiği olgusunun yanında, tarihsel olarak daha sonraları ulus-devlet egemenliğinde bir politika tarihi aksının ortaya çıktığı da aşikardır. Guiseppe Mazzini'nin (1805-1872), demokrasi, ulus ve kozmopolitizm üzerine düşünceleri, Fransız Devrimi'nden sonraki Avrupa demokrasi ve ulusçuluğunun on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıldaki karakterini etkilemiştir. Mazzini'nin görüşleri, hem on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl politik çehresini görebilmek, hem de yirminci yüzyılda bazı modern ulus devletlerin totalitarizme ve faşizme nasıl dönüştüğünü anlayabilmek açısından önemli bir kaynak sunmakta.

Çalışmamız Mazzini'nin demokrasi tanımını ve ulusçuluk ve kozmopolitizme genişleyen politika düşüncesini serimlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Mazzini'nin bireysel haklardan kolektif haklara ve ulusçu birliğe yönelen vurgusunun temellerini ele alacak, ulus birliğinin kozmopolit bir birleşik Avrupa kavramsallaştırmasına genişleyen yapısına odaklanacaktır. Son olarak da Mazzini'nin görüşlerinin yirminci yüzyıla etkileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Politika Felsefesi, Guiseppe Mazzini, Demokrasi, Ulusçuluk, Kozmopolitizm

Democracy, Nation, and Cosmopolitanism in Guiseppe Mazzini's Political Theory

ABSTRACT

In addition to the fact that modern European democracy is based on the principles of equality, freedom, and brotherhood in the French Revolution, historically, it is clear that a history of politics has emerged in the dominance of conception of the nation-state. Guiseppe Mazzini's (1805-1872) views on democracy, nation, and cosmopolitanism have influenced the characters of European democracy and nationalism in the eighteenth and nineteenth century after the French Revolution. Mazzini's views provide an important source of understanding both the political aspects of the eighteenth and nineteenth century, as well as understanding how some modern nation-states transformed into totalitarianism and fascism in the twentieth century.

Our study aims to expose Mazzini's definition of democracy and the idea of politics that is expanding into nationalism and cosmopolitanism. The study will focus on the foundations of Mazzini's emphasis on individual rights and collective rights and nationalist unity, and it will focus on the structure of the unity of the nation expanding to a cosmopolitan unified European conceptualization. Finally, the effects of Mazzini's views on the twentieth century will be discussed.

Keywords: Philosophy of Politics, Guiseppe Mazzini, Democracy, Nationalism, Cosmopolitanism.

* Dr. Öğr. Üy. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi) *FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)*
2019 Bahar, sayı: 27, ss. 185 - 201 Spring 2019, issue: 27, pp.: 185 - 201
Makalenin geliş tarihi: 08.03.2019 Submission Date: 8 March 2019
Makalenin kabul tarihi: 24.03.2019 Approval Date: 24 March 2019
Web: <http://flsfdergisi.com/> ISSN 2618-5784

Modern demokrasi modeline ilişkin düşünümün özellikle Fransız Devrimi'nden sonra demokrasi ile birlikte ulusçuluk kavramsallaştırmasını içermemesi mümkün değil. Pek çok topluma model olarak batı demokrasisinin ana karakterini bilme ihtiyacının karşılanması, neredeyse demokrasi ile eş zamanlı veya ona içkin olarak gelişen ulusçuluk ve ulus-devlet kavramlarını düşünmekle mümkündür. Modern Avrupa demokrasisinin, Fransız Devrimi'nin içerdiği "eşitlik, özgürlük ve kardeşlik" ilkelerine referansla temellendirildiği olgusunun yanında, tarihsel olarak ulus-devlet egemenliğinde bir politika tarihi aksının ortaya çıktığı da aşıkardır. Bu aks, liberal ulusçuluk¹ başlığı altında Fransız Devrimi'nin temel ilkelerini taşıyan, ulusçuluğun en eski tanımlanma biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Ulusçuluğun çatışmalı taraflarından biri, sağ, sol, liberal veya sosyalist olsun, farklı pozisyonlar tarafından bir ideoloji, politik bir fenomen veya bir semptom olarak görülmesidir. Liberal veya cumhuriyetçi yaklaşımların ulusçuluğa modernitenin ideolojisi olarak yaklaştığı, fakat evrenselci ve deontolojik bakış açısının ulusçuluğu eleştirel biçimde ele aldığı görülmektedir. Yine de modern politika tarihinin gösterdiği şey, modern politikanın zirve kavramlarından biri olarak karşımıza demokrasi ile birlikte ulusçuluğun ve ulus-devletin çıktığıdır. Bununla birlikte, demokrasi ve ulus kavramsallaştırması, özellikle on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda kozmopolitizme genişler. Bu yanıyla pek çok düşünürün etkisiyle modern demokrasi ve ulus kavramsallaştırması, Kant'ın *Ebedi Barış*, ve *Dünya Yurttaşlığı*, Marx'ın *Komünist Enternasyonalisi* ile kozmopolitizmi içine alarak genişlemiştir. Böyle bir paradigmanda karşımıza çıkan Giuseppe Mazzini'nin (1805-1872), demokrasi, ulus ve kozmopolitizm aksında Avrupa demokrasi ve ulusçuluğunu ele alış tarzı, hem on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl politik çehresini görebilmek, hem de yirminci yüzyılda bazı modern ulus devletlerin totalitarizme ve faşizme nasıl dönüştüğünü anlayabilmek açısından önemli bir kaynak sunmakta.

Sistematik olmayan fakat özgün bir politik söyleme sahip olan Mazzini'nin Avrupa politik düzenini biçimlendiren iki önemli kavramı öne çıkarttığını görürüz: Demokrasi ve ulusal otonomi. Bu kavramları o dönem içerisinde radikal kılan şey, Avrupa'nın halen Habsburg gibi krallıkların ve Osmanlı gibi çok uluslu imparatorlukların yönetiminde olmasıydı. 1805'te doğduğu şehir olan Cenova, Mazzini'nin çocukluğundan itibaren Piyemonte-

¹ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s: 174.

Sardinya krallığının hakimiyeti altına girmişti. İtalya'da zaten parçalanmış feodal mulakiyetçi yönetimler ve Avusturya egemenliğinde geçen bir politik yapı hüküm sürmekteydi. Mazzini, bu konjonktür altında hem bu feodal mutlakiyetçi yönetimlere, hem de Avusturya işgaline karşı olan bağımsızlık ve birlik yanlısı direnişçi örgütlere yakındı. Hatta Carbonari derneği, Piyemonte'de 1821'de anayasal bir monarşi kurulması amacıyla ayaklanma gerçekleştirdiğinde ve bu ayaklanmanın bastırılmasından sonra Mazzini, hayatını İtalya'nın birlik ve bağımsızlık mücadelesine adadı. 1830'da tutuklandı, 1831'de Fransa'ya gitmek zorunda kaldı ve orada özgür ve demokratik bir İtalya Cumhuriyeti ideali etrafında birleşen *Genç İtalya* (*Giovane Italia*) örgütünü kurdu. 1833'te Piyemonte'de planladığı ayaklanma ifşa olunca gıyabında ölüm cezasına çarptırıldı ve Fransa'dan İsviçre'ye kaçtı. 1837'de Londra'ya yerleşti ve İtalyan İşçileri Birliği'ni kurdu. 1848 ayaklanmalarında ülkesine dönse de Avusturya'nın Milano'yu işgaliyle birlikte şehirden ayrıldı ve gönüllüler ordusunda Avusturya'ya karşı savaştıktan sonra İngiltere'ye döndü.

Cumhuriyetçilerin Roma'yı halk ayaklanmasıyla ele geçirmeleri üzerine 1849'da Roma'ya gitti ve Roma Cumhuriyeti *triumviri* seçildi. Fakat Louis Napoleon'un Roma Cumhuriyetini yıkmasıyla İtalya'dan ayrıldı. 1848 ve 49 ayaklanmaları başarısız olunca görüşleri eleştiriye uğradı ve kitlelerin desteğini kaybetti. Mazzini 1861'de İtalyan devletlerinin Piyemonte-Sardinya Krallığı'nın etrafında birleşerek kurdukları İtalya Krallığı'na karşı çıktı. Bu dönemde İtalyan parlamentosunda milletvekili seçilmesine rağmen seçimlerin iptal edilmesiyle 1870'te Sicilya'ya giderek bir ayaklanma hazırlamaktayken tutuklandı. Serbest kaldıktan sonra İsviçre'ye gitti, daha sonra İtalya'ya geri döndü ve 1872'de öldü.²

Tüm bu süreçte, toplumsal birlik ilkesini merkeze koyarak, bireysel özgürlüğü ve politik eşitliği içeren demokratik bir cumhuriyet ideali onun tüm görüşlerinin ve eylemlerinin hareket noktası oldu. Elbette ki politik görüşlerinde zamanının koşulları altında ulus-devlet, demokratik katılım ve bireylerin sivil eğitimi gibi meseleler öne çıkmıştır. Fakat, "kuramsal bakış açısından, Londra'da bulunduğu dönemde Mazzini'nin siyasal düşüncesinde cumhuriyet yönetimi sorunundan demokratik toplum sorununa bir geçiş gözlenmektedir."³ Mazzini açık biçimde demokrasinin ve ulusal otonominin

² Stefano Recchia and Nadia Urbinati, *A Cosmopolitanism of Nations*, trans. Stefano Recchia, Princeton University Press, Princeton, 2009, s: 3-7.

³ Salvo Mastellone, "Önsöz", Giuseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, çev. Ahmet Fethi, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005, içerisinde s:7-49, s: 7.

genişleyeceğine, uzun süreli bir barışın güçlü biçimde tesis edileceğine inanmaktaydı. Elbette ki bu inanç, onun zihninde bir ideal olmanın ötesinde, eylemi de içermekteydi. Belki de Mazzini'nin politika teorisi literatüründeki yerinden ziyade bir politik eylemci ve propaganda ustası olarak anılmasının nedeni, analitik argümanlardan kaçınması, yazdığı süre boyunca ulus (daha çok İtalyan ulusu) kavramını normatif bir ideal olarak tüm uluslara benimsetme uğraşında kullandığı çoşkulu dili olabilir. Zira "demokratik devrimlerin aşırı politik şartlar altında gerçekleşebileceğini"⁴, aşamalı ve bilinçli olarak yabancıların işgalinden kurtulmak gerektiğini vurgulayan Mazzini, barışçıl, meşru ve arzulanır bir demokratik politik düzenin işgallerden kurtulmadan gerçekleşemeyeceğini açıkça dile getirir⁵. O yüzden işgalden kurtulmak amacıyla insanları örgütlemek ve harekete geçirmek bir politik eylemci olarak onun daha fazla öne çıkan yönüdür.

Mazzini'ye göre, "işgalden kurtulmuş demokratik uluslar karşılıklı çıkarları etrafında bir araya gelebilecek doğal müttefiklerdir; böyle bir birlik saldırgan despotik rejimlere karşı kendisini koruyabilir ve ihtiyaç duyulan kozmopolit politik birliğe ulaşabilir"⁶. Bu yanıyla Mazzini, birbirlerinden ayrı ve her biri uluslardan oluşan anayasal demokratik cumhuriyetlerin birleşerek sağlamlaştıracağı bir demokratik barıştan bahseder. Bu haliyle, yaşadığı dönemin hakim kozmopolitizm yaklaşımlarından farklı biçimde, örneğin Kant'ın rasyonel bir ideal olarak politikayı düzenleyecek insanlık idealinden hareket ettiği *Ebedi Barış*⁷ anlayışına göre, formel olmaktan ziyade daha bariz⁸ ve politik bir kozmopolit birlik planı tesis eder. Dolayısıyla Mazzini'nin politik planı için, daha aktif ve ilerlemeci tonda liberal uluslararası bir birliği amaçlayan yirminci yüzyıl Avrupa birliği görüşünün öncüsü diyebilmek mümkün. Aynı zamanda onun görüşlerinde içerilen ulus-devlet fikrinin ve popüler veya halk desteğine dayanan ilerlemeci ulusçuluk söyleminin, Avrupa, Latin Amerika ve Ortadoğu'daki yirminci yüzyılın ulusçu ve antikolonyal hareketlere de ilham verdiği görülmektedir.

⁴ Stefano Recchia and Nadia Urbinati, *A Cosmopolitanism of Nations*, s: 2.

⁵ A.g.e., s: 2.

⁶ A.g.e., s: 2-3.

⁷ Bkz., Immanuel Kant, *Sürekli (Ebedi) Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Nejat Bozkurt, *Seçilmiş Yazılar*, der. ve çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s: 224-266.

⁸ Stefano Recchia and Nadia Urbinati, *A Cosmopolitanism of Nations*, s: 3.

Demokrasi-Ulus ve Ulus-Devlet

“Yeni İtalya” adlı devrimci bir hareketin kurucusu olan Mazzini, İngiltere’de sürgünde bulunduğu yıllarda politik tartışmaların yürütüldüğü *People’s Journal* dergisinde Ağustos 1846’dan Haziran 1847’ye kadar İngilizce yayınlanan sekiz makalesinde Avrupa’da egemen demokrasi kavramsallaştırmalarına ve uygulamalarına yönelik eleştirel bir bakış atmakta. “Demokrasi sözcüğü, Mazzini’nin siyasal sözlüğüne girer, öyle ki kendi siyasal projesini de demokratik olarak tanımlayacaktır.”⁹ Söz konusu sekiz makale, Avrupa’daki mevcut demokrasinin bireysel hak ve refah argümanı ile kolektif-sosyal refah argümanı arasındaki dengeyi tesis edip etmediğini her biri farklı demokrasi söylemine sahip olan Bentham, Saint-Simon’culuk, Fourier’cilik ve Komünizm uğraklarında sorgular. Fouriercilik bireyin refahını tesis etmeye çalışırken toplum düşüncesini göz ardı etmekle, Saint-Simon’culuk toplumun sosyal refahını ararken bireyselliği yok etmekle, Komünizm ise benzer eylemleri sürekli tekrarlamak ve bireye üretim edimi dışarısında başka hiçbir etkinlik alanı bırakmayarak mutlak ve sabit bir eşitlik temelinde değişmez bir demokrasi modeli sunmakla eleştirilir. Mazzini’nin mevcut demokrasi görüşlerine yönelik hesaplaşma çabasına bir yanıt olarak özellikle Komünist cepheden gelen en önemli tepkinin, Marx ve Engels’in komünizme yöneltilen saldırılara bir cevap olarak hazırladıkları *Komünist Manifesto* olduğunu belirtmek gerekir.

Demokrasiye ilişkin Mazzini’nin alternatif tanımına göre, demokrasi bireysel hakların kolektif bütün için amaç edinildiği bir toplumun tesisi için eğitimle kazanılacak bir araçtır. Söz konusu demokrasi tanımı, sadece bireysel haklar ve refahın tek tek bireyler için tesisini ya da sadece kolektif-sosyal refahın tesisini değil, demokrasi eğitimiyle insanların birlikli bir demokrasi düşüncesine eğitilmesini içerir. Nitekim Mazzini’ye göre demokrasi, “... herkesin özgürlüğü değil, herkesin özgürce rıza gösterdiği ve herkes adına hareket eden yönetimdir.”¹⁰ Bu yolla demokrasi eğitimi bireysel eşitsizliğin ortadan kalkmasını ve ayrıcalıklı sınıfların yönetiminin yerine özgür, gelişmiş halkların yönetimini kurmayı sağlayabilecektir. Mazzini’nin demokrasiyi içeriklendirme tarzı, bireysel hak ve refah ile kolektif refah arasındaki bir köprü kurma girişimini ve halk yönetimini teorize eder.

Bu noktada demokrasinin öncelikle bireylerin hakları ve özgürlükleriyle var oluşlarının diğer bireylere iletilmesi anlamında bir

⁹ Mastallone Salvo, “Önsöz”, s: 7.

¹⁰ Guiseppe Mazzini, “İki Büyük Öğreti”, Guiseppe Mazzini, *Avrupa’da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, s: 60-69 içerisinde s:62.

dolayımından bahsetmek mümkün gibi görünse de bu dolayım, bireyleri kolektif bütünlük içerisinde sokacak ortak bir amaç olarak ulusun ve ulus devletin deklare edilmesinden ibaret kalır. Kuşkusuz bu demokrasi eğitiminin sonucu, bireysel haklarının farkında olan ama bu bireysel hakların kolektif yaşamla iletişim kurmasını sağlayacak ortak bir vatansever ahlakıyla tesis edilebilecek bir ulus-devlettir. Ulus ve ulus devletle Mazzini, birbirlerinden ayrı farklı gruplardan oluşacak prosedürel bir bağdan değil, ortak bir bağ içerisinde insanları seferber eden bir birliği kastetmiştir. Onun için İtalya'nın yaşadığı sorun zaten bu farklı birliklerin birbirleriyle girdiği mücadeleler nedeniyle bir birliğin tesis edilememesiydi ve hem demokrasi eleştirisinde hem de monarşi eleştirisinde bu ayrımların politik olarak sorun olduğunu belirlemişti. Geçmiş ve geleneği işaret eden ve kaynağını bu anlamda belirli bir homojeniteden çıkaran bir ulusalcılıktan farklı olarak Mazzini'nin ısrarı, İtalya ulus birliğinin geçmişe dayanan bir biçimde değil, geleceğe yönelik bir birlik olarak tasarlanmasındaydı. Bu yanı sıra "Mazzini, insanların geniş kesiminin iradesini gerektiren İtalya'nın politik dönüşümüne inanmıştı."¹¹ Bu nedenle o, ulusun yeniden oluşumunu devlet biçimine bağlamıştı ve İtalya'da, Mazzini için hem moral hem de tarihsel temeller açısından başka türlü bir ulus birliği söz konusu olamazdı. Böylece Hoddock'a göre Mazzini için ulus şöyle tanımlanmalıdır:

Fakat İtalyan ulusu nasıl tanımlanmalıdır? Mazzini doğrudan coğrafi bir tarifile başlar, bir ölçüt olarak dile sarılmaya geçer fakat önemli ölçüde politik bağlılık tınısıyla bitirir. O, 'ulusun, ortak bir yasa üzerine anlaşarak ve onun altında yaşayarak birleşen İtalyanların evrenselliği olduğunu' ilan eder.¹²

Mazzini'nin demokrasi ve ulusal birlik sorununa bakışı, yabancı güçlerin egemenliği altında siyasi bütünlüğünü kuramamış İtalyan devletlerini ulus birliği ve bir cumhuriyet çatısı altında birleştirme düşüncesi etrafında biçimlenir. Bu birleşmenin tek yolunu Mazzini, bireylerin demokrasiyle hem bireysel haklara hem de ahlaki ve dinsel birliğin içerildiği kolektif, ulusal bir bütünlüğe doğru eğitilmesinde bulur. Bireyin kendi yeteneklerinin ve haklarının farkında olmasını ve bireyselliğinden kolektif alana geçişini sağlayacak şey, bireyin kendisini ve diğerlerini tanıyacağı dil, kültür, tarih, gelenek, ortak normatif ve politik bir öge olarak ulus ile olan ilişkisi olarak sunulur.

¹¹ Bruce Hoddock, "State and Nation In Mazzini's Political Thought", *History of Political Thought*, Vol. 20, No.2, 1999, s: 313-336 içerisinde s: 319.

¹² A.g.m., s: 321.

Mazzini'nin ulus nosyonu, politika öncesi faktörlere ilgisiz olmayı ima etmez ve bunu kesinlikle gerektirmez. O, dil, ülke ve etnisiteyi ulusun göstergesi olarak dikkate almıştır. Muhtemelen, onları politik birliklerin kendi kaderlerini tayin etmeleri için gerekli fakat yetersiz görmüştür ... Bu yüzden Mazzini politika öncesi faktörlerin ötesine bakmıştır. Politik eşitlik ve halk iradesi, onun demokratik ulus kavramsallaştırmasında belirleyici bir normatif rol oynar. Çünkü onlar olmadan hiçbir politik otonomi mümkün değildir ve politika öncesi faktörler meşru olmaktan mahrumdurlar.¹³

Elbette bireyselliğin kolektif birliğe, yani ulusa dönüşümü veya ulus nosyonu içerisinde politik bir birliğe ulaşması, bireysel haklar-özgürlüklerden kolektif ödevler nosyonuna geçişi gerektirmektedir. Mazzini, birey ve ulus ve bireysel haklar-özgürlükler, kolektif ödev ve sorumluluklar arasındaki ilişkilerin ödevler nosyonu etrafında tesis edileceğini vurgular. Ona göre demokrasi sadece bireysel haklar bağlamı içerisinde kalırsa, yani demokrasinin ve bireysel hakların meşhur ilkesi olarak gördüğü "*Laissez Faire, Laissez Passer*" (Bırakızın Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler) ilkesi merkeze alınırsa, "doğrusunu söylemek gerekirse, burada toplum yoktur; barışı sürdürmek zorunda olan, bunun ötesinde bireysel hedefler peşinde koşan bireylerden oluşan bir yığın vardır."¹⁴ Mazzini, politika teorisinde haklardan ziyade ödevlere vurguyu güçlendirmiş, hatta ödevlerin haklardan üstünlüğü düşüncesine ulaşmıştır. Zira Mazzini, ulusal birlik veya dayanışma ödevleri aracılığıyla özgürce kabul edilmiş ortak bir birlik nosyonuna ulaşılmadıkça, liberal bireysel hakların, özgürlüklerin ve demokrasinin belirli güce kavuşanların despotizmine dönüşeceğini iddia eder. Ters durumda ona göre,

demokrasinin her şeyi kucaklayan, her şeyi kutsayan doğasını gerici ve düşmanca bir şeye dönüştürsünüz; organik düşüncesini, sosyal içgüdülerini, genel eğitime, inanca ve yön birliğine susamışlığını yok edersiniz. Bu arada kazanmak istediğiniz toplumun dehşetlerini ve nefretini canlandırır, bir ölçüde haklılaştırırsınız; farkında olmadan nefret tohumları ekersiniz.¹⁵

Tam bu noktada haklara üstün bir ödevler nosyonunun içeriği açığa çıkar. Mazzini, ödevler nosyonunu bireyden, aile, ülke ve insanlığa doğru sıralar. Ona göre çağlar boyunca süren özgürlük ve haklar mücadelesi, sadece

¹³ Stefano Recchia and Nadia Urbinati, *A Cosmopolitanism of Nations*, s: 12.

¹⁴ Giuseppe Mazzini, "İki Büyük Öğreti", s: 62.

¹⁵ A.g.e., s: 64.

bireysel düzeyde kazanımlar için değil, bireyden daha yüksek şey olarak tanımladığı *insanlık* için verilmiştir. Bireysel özgürlük ve haklar kavramsallaştırmasının kolektif ve insanlığa yönelik demokrasi kavrayışına dönüşmesindeki gerekliliği Mazzini Fransız Devrimi sonrası süreçten çıkartır:

Örneğin Fransa'yı ele alalım. Orada öğretinin altmış yetmiş yıldır kendi filozofları, ahlakçıları, havarileri, savaşçıları ve zaferleri oldu. 1789,1830. Özgürlük kazanıldı; bireysel haklar öğretisi, denilebilir ki, her kişide cisimleşti. Bundan neden bu kadar az sayıda insan yararlandı? Neden çalışan sınıfların yanlışları neredeyse aynı kaldı? Orta sınıfın, burjuvazinin yönettiği devrimler neden yalnızca kendi sınıfı için üretken oldu? Burjuvazi yalnızca haklar için savaştı; ilkesine sadık kaldı ve kendi hakları kazanılınca, hakları genişletme gereği duymadı. Kitleler fethin dışında kaldı. Hakları kullanma iktidarına sahip olmayanlar için hakların ne önemi var?¹⁶

192

Bu süreçte özellikle 1848 ve 1849 demokratik devrimleri bozguna uğradıktan sonra ve İtalyan vatanseverler tarafından Piyemonte-Sardinya'da cumhuriyet yerine monarşinin devamına eğilim gösterildiğinde, "Mazzini, kurulacak hükümet biçimine bakılmaksızın, yalnızca ulusal birleşme uğruna halkın kendi kaderini tayin etme hedefinin terk edildiğini düşünüyordu."¹⁷ Bu yanılla bireysel hak ve özgürlüklerden kolektif bir birliğin öğeleri olarak bireylerin birbirleriyle oluşturacakları bağ, Mazzini'de kolektif ve insanlığa karşı bir ödev dönüşür. Bu ödev nosyonu, bireylerin diğerleriyle ortak bir amaç etrafında birliğe yöneldikleri, ortak değerler etrafında toplandıkları ve böylece birbirlerine karşı bu birlik zemininde moral olarak da sorumluluklara sahip oldukları bir politik nosyona, bir ideolojiye dönüşür. Çünkü Mazzini'nin politika teorisinde bireysel özgürlüğün de üzerinde bir ödev olarak konumlandırılan insanın ilerlemesi ve kurtuluşu karşımıza çıkar. Bu ödev nosyonu tarafından içerilen kurtuluş vurgusu, Mazzini'ye göre aynı zamanda özgürlüğe ve haklara sahip olanların bu özgürlüklerini ve haklarını nasıl kullanacaklarına dair bir pratik sağlarken, eylemlerin moral yönünü de işaret etmektedir. Bu haliyle Mazzini'ye göre "hepimiz başkaları için yaşıyoruz; birey ailesi için, aile ülkesi için, ülke insanlık için yaşıyor. Hepimiz

¹⁶ A.g.e., s: 68.

¹⁷ Stefano Recchia and Nadia Urbinati, *A Cosmopolitanism of Nations*, s: 8.

yaşamımızın yasasını arıyoruz ve bizimle birlikte (varolan tüm şeylerde olduğu gibi) bireyin yasası ancak türün içerisinde bulunur.”¹⁸

On beşinci yüzyılda Machiavelli'nin de ortak sorunu olan politik birliğin tesisi sorunu, politikanın ahlaktan ve dinden bağımsızlığıyla ve böylece otonomisinin imkanıyla sonuçlanmıştı. Machiavelli ile aynı sorundan hareket etmesine rağmen, Mazzini bireysel ve kolektif bütünlüğün tesisi amacıyla demokrasi eğitimini, etiğin ve dinin birleştirici özelliğini model alması gereken ve bu yolla bir ulus-devlet düşüncesine varılmasında kullanılacak bir araç olarak görür.

Nerede olursa olsun her türlü eşitsizliğe, her türlü baskıya karşı çıkıyoruz; zira kimseyi yabancı kabul etmiyoruz; yalnızca haklıları ve haksızları, Tanrının yasasının dostlarını kabul ediyoruz. Bu, insanların demokratik hareket demeyi uygun gördükleri şeyin özünü oluşturur.¹⁹

Mazzini'nin ulus-devletin kurulumu aşamasının önemli bir kavram olarak tanımladığı araçsal demokrasi, bireylerin ahlaki ve dinsel eğitim modelini içeren ve bu modelin birleştiriciliği altında ilerleyen bir ulus birliğini kurmaya yöneliktir. Pek çok metninde Mazzini'nin ulus nosyonuna ilişkin dinsel referanslarla kurduğu tanımlamalar sembolik ve özlü sloganlardır. İlahi öğe Mazzini'de sürekli olarak yinelenen “Tanrı adına” ve “İtalya'nın birliği” uğruna gibi vurgular aracılığıyla bireyleri ulus altında birliğe yönelten çağrılar olarak karşımıza çıkar. Bu yanı sıra Mazzini'nin ulus birliği vurgusunun ilahi-dinsel öğelerle dile getirilmesi, bir yandan bir politik eylemci olan Mazzini'nin retoriğinin önemli öğesi olan bir yandan da tesis etmeye çalıştığı birlik nosyonunun meşruiyetinin dayanaklarından biri olarak karşımıza çıkar.

İnsan toplumunun, herkesin eşit olduğu ve herkes için yalnızca sevginin, yalnızca bir mutluluğun var olduğu ilahi topluma, ilahi ülkeye olabildiğince benzer gelişmesi için çalışıyoruz. Gökteki yolları yerde arıyoruz; zira biliyoruz ki bu dünya bize işlik olarak verildi, onunla göğe çıkabiliriz; ... Tanrı'nın çocuklarının Tanrı'nın önünde eşit, insanların önünde eşitsiz olmalarını isteyemeyiz.²⁰

¹⁸ Guiseppe Mazzini, “İki Büyük Öğreti”, s: 64.

¹⁹ Guiseppe Mazzini, “Zamanımızın Demokratik Eğilimi”, Guiseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, s: 51-59 içerisinde s: 53.

²⁰ A.g.e., s: 52.

Mazzini'nin şöhretinin kaynağı İtalyan ulusçuluğuna yaptığı vurguda görülüyorsa, onun izlediği demokrasi, ulusal birlik, moral ve dinsel programı, insanlığın ilahi biçimde yeniden doğuşu söyleminde temellenmektedir. Mazzini, söylemindeki dinsel semboller nedeniyle, ardılları tarafından "İtalyanlar ve tüm insanlık için ikinci bir *İlahi Komedya* ürettiği yönünde kabul edilmiştir. Dante gibi Mazzini'nin çok sayıdaki çalışması gerçek mutluluk ve kurtuluş yolunu insanlara göstermeye çalışmaktadır."²¹

Bireylerin ve ulusların demokrasiyle eğitilebilir olduklarına yönelik ahlaki ve dinsel bir optimizmden hareket etse de Mazzini, gelenek, ilerleme ve birlik kavramlarını içerisinde barındıran ulus-devlet ve bu ulus-devletlerin birliği kavrayışının temelinde oluşturulabilecek konfederasyon biçiminde bir Avrupa Birliği fikrinin ilk seslendiricilerindendir. Bu yanıyla bugünden bakıldığında hem Avrupa Birliği fikrinin hem de Avrupa'daki demokrasi kavramının genel karakteri hakkında önemli ipuçları elde edebileceğimiz bir kaynaktır. Bu yönüyle Mazzini'nin demokrasi, ulus gibi politika düşüncesinin iki önemli aksını içererek ortaya koyduğu kozmpolitizm tanımı karşımıza çıkar.

Kozmopolitizm

Ulusun birleştirici rolünü vurgulayan Mazzini, özellikle kozmopolit yurttaşlık ve ebedi barış ideali için uluslar ve devletler üstü evrenselleştirici yapı kurmanın gerekliliğini temel alan kozmopolitizme karşı, ulusçuluğu merkeze alan bir kozmopolitizm tanımı yapar. Mazzini, kozmopolitizmin ve ulusçuluğun hedefinin insanlık olması bakımından temelde benzer çıkış noktalarına sahip olduklarını ama bireyden hareket eden kozmopolitizmin dayanak noktasının ülke değil, birey olması bakımından ulusçuluktan farklı olduğunu belirtir. Mazzini'ye göre, tek başına ulus düşüncesinin sağlayacağı birlikten kopuk bir birey anlayışına dayanan türden bir kozmopolitizm, bireysel yetenekleri ve hakları kimse tarafından kabul edilmeyen bireyi ya eylemsizliğe ya da despotizme sürükler. Bireyselliğin kolektif bütün ile ilişkilendirilmesini amaçlayan Mazzini, eylemin ve özgürlüğün tek yolunu, özgür ve eşit bireyin varoluşunun kaynağı olarak gördüğü ortak bir bayrak ve vicdan altında toplanan özgür halkların, ulusun tesisinde görür:

Kozmopolitizm terimiyle herkesin kardeşliği, herkese sevgi ve halklara karşı çıkarlar vererek onları ayıran engellerin

²¹ Frank J. Coppa, "The Religious Basis of Giuseppe Mazzini's Political Thought", *Journal of Church and State*, Vol. 12, No. 2, 1970, s: 233-253 içerisinde s: 237.

kaldırılması anlaşılıyorsa, hepimiz kozmopolitiz.” Ve ekliyordu: “İşimiz, gerçekleştirme işidir; düşünceyi değil, eylemi *örgütlemek* zorundayız.” Bu nedenle bir dayanak noktası ve bir hedef gerekmektedir: “Bize göre hedef *insanlıktır*, dayanak noktası ya da destek noktası *ülkedir*. Kozmopolitler için de hedef insanlıktır; dayanak noktası ya da destek noktası insandır- *bireydir*.”²²

Ulus, Mazzini için temel ama tek başına kendinde amaç olan bir öge olarak tanımlanmamıştır. Onun idealinde ulus, insanlığın ilerlemesinde tüm insanların gelecekteki bir kardeşlik etrafında birleşebilecekleri kozmopolit bir birliğin adımlarından biriydi. Ulus bu nedenle Mazzini için bu öncelikli ve temel özelliği taşıyan Avrupa uluslarının gelecekte oluşturacakları bir *Birleşmiş Avrupa Devletleri* altında bir araya gelecekleri kozmopolit yapının en temel yapıtaşıdır. Dolayısıyla Mazzini'nin politik görüşlerini bütünleyen iki temel öğeden, yani demokrasi ve ulus fikrinden üçüncü bir temel kavramsallaştırma olarak kozmopolitizm ideali çıkar. Çünkü ona göre ulus, yazılı bir anayasa altındaki eşitlerin demokratik birliği olarak politik bir niteliktir. Yazılarında Avrupalı olmaya veya Avrupa kültürüne vurgu yaparak Mazzini sadece İtalya'ya özgü bir ulus tanımını aşar görünür. “Mazzini'nin bakışında tüm uluslar eşdeğer moral değere sahiptir; aralarında hiyerarşi yoktur.”²³ Onun düşüncesindeki uluslararası boyut, federal bir Avrupa ulusları cumhuriyeti denilebilecek, gelecekte tesisi için mücadeleyi gerektiren bir kozmopolitizmi taşır. Mazzini, bağımsız, otonom ve demokrat her bir ulusun barış içerisindeki komşular olarak bir arada varoluşunu içeren politik bir kurumsallık peşindedir. Bu yanı sıra Mazzini'nin ulus kavramına yaptığı vurgunun geçici bir vurgu olduğu söylenebilir. Zira ulus kavramının göstergeleri olarak dil, ülke, etnisite ve kültür, onun teorisinin meşruiyet dayanakları gibi görünse de, onun Alman romantiklerinin moral ve politik olarak bireylerin yaşamına ve kimliklerine anlam veren etik bir birlik olarak vurguladıkları ulus nosyonundan farkı, onun bireyi ve ulusu politik bir yapının üyeleri olarak egemen bir gücün meşruiyetini yeniden tanımlama süreci olarak görmesindedir. Örneğin Mazzini'nin ulus yorumu, Fichte'nin Alman ulusunun ebedi olduğu, “yeni bir eğitim” aracılığıyla yabancı uluslarla karışmasının etkisinden kurtulabileceği ve kurumsal bir bünyede biçimleneceği düşüncelerinden farklıdır²⁴. Yine Mazzini'nin ulus

²² Salvo Mastellone “Önsöz”, s: 36.

²³ Stefano Recchia and Nadia Urbinati, *A Cosmopolitanism of Nations*, s:14.

²⁴ Johann G. Fichte, “Alman Ulusuna Söylevler”, Eyüp Ali Kılıçaslan ve Güçlü Ateşoğlu, *Alman İdealizmi I, Fichte*, der. Kılıçaslan Eyüp Ali ve Ateşoğlu Güçlü, Doğu Batı, İstanbul, 2006, s: 321-330.

nosyonunun, onu, Herder'in felsefesindeki²⁵ kültürel ulusalcılıktan politik bir ulusalcılığa ve kültür kavramından soyut bir evrenselliğe geçişin zorluklarından kurtardığını söylemek mümkün. Bu nedenle Mazzini'nin ulus politikasının, ulusal öz belirlenimin ve bağımsızlığın tesisi olarak Aydınlanmanın, Fransız Devrimi'nin ve Alman Romantiklerin ulus nosyonu için merkeze aldıkları göstergelere alternatif olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim eşitlik, politik katılım ve evrensel moral ödeve ilişkin farkındalık Mazzini'nin yeni kozmopolit düzenin faileri olarak gördüğü bir ulus kavramsallaştırmasına tekabül eder.

Mazzini'nin kozmopolitizm nosyonu uluslararası demokratik bir barışı işaret ederken, onun, dönemin Kantçı *Dünya Yurttaşlığı ve Ebedi Barış* düşüncesiyle olan farkı da göz ardı edilmemelidir. Kant'ın *Ebedi Barış* anlayışı, devletlerarası hukuksal biçimde düzenleyici bir federasyon düşüncesini merkeze alır. Hatta Kant için hukuksal bir yapıya sahip olan tikel bir cumhuriyetin tesisinin koşulu, halklar ve devletler federasyonudur. Kısacası, Kant'a göre, hukuksal tikel bir devletin inşa edilmesi, toplumlar üstü, devletler arası evrensel bir hukuk düzeni olarak tanımlandığı bir devletler federasyonuna dahil olmadan sağlanamaz. Kant böylece tikel demokratik bir devletin tesisini, birbirleriyle tikel çıkarlarından dolayı çatışan her bir tikel devletin kendi güvenliklerinden dolayı girmek zorunda oldukları söz konusu kozmopolit devletler federasyonuna bağlar. Ona göre, "yetkin bir yurttaşlık anayasasının yapılması sorunu, başka devletlerle yasal, ilkeli bir dış ilişki sorununa bağlıdır ve bu ikincisi çözülmeden birincisi de çözülemez."²⁶

Mazzini'nin Kant'ın söz konusu eserlerini okuyup okumadığına ve onun ahlak anlayışından haberi olup olmadığına dair kesin bir bilgimiz olmamasına rağmen, Mazzini'nin, Kant'ın tersine, demokratik ulusların politik ve kurumsal biçimde tesisini kozmopolit bir barış için gerekli gördüğünü söylememiz mümkün. Bu yanı sıra her türlü despotik yönetimle mücadele edecek, demokratik ulus-devletlerin tesisi Mazzini için kozmopolit bir barışın öncülü durumundadır. Böylece her türlü despotik, anti demokratik yapıya karşı demokratik ulus birliğini sağlamış tikel ulusların bir araya gelişyle oluşan bir *Birleşik Avrupa Devletleri* düzeninin, Mazzini için ulus devletten devletler arası kozmopolit bir birliğe geçişin yegane sonucu olduğu

²⁵ Johann G. Herder, *On Social and Political Culture*, trans. and ed. F. M. Barnard, Cambridge University Press, London, 1969.

²⁶ Immanuel Kant, "Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi" çev. Uluğ Nutku, *Artı Bilim Kültür ve Sanat Dergisi*, Adana, Eylül 1992, s: 24-30 içerisinde s: 27.

söylenbilir. Mazzini daha önce vurguladığımız şekliyle birey merkezli olduğu için eleştirdiği kozmopolitizmin reddiyle ortaya çıkan uluslararası, evrenselleştirici, birleştirici ve uzlaştırıcı kozmopolit barış ögesinin eksikliğini, ulusların ittifakında, karşılıklı birbirleriyle yardımlaşan, ilerleme yolunda birbirlerinin kaynaklarından yararlanan ve geleneklerine bağlı özgür halkların örgütünün tesisinde gidermeye çalışır.

O halde Kozmopolitizm işini bitirmiştir. Başka bir iş başlıyor. Bu, ülkelerin birliği işidir; yeryüzündeki misyonlarını barış ve sevgi içinde yerine getirmek için ulusların ittifakıdır; karşılıklı birbirlerine yardım eden, uygarlaşma ve ilerleme yolunda birbirlerinin kaynaklarından yararlanan, doğdukları yerlere, geleneklerine, ulusal deyişlerine, alınlarına yazılı Tanrı buyruğunu yerine getirmenin önündeki tüm engellerden kurtulup ileriye doğru yürüyen özgür ve eşit halkların örgütüdür.²⁷

Sonuç

Bireylerin ve ulusların demokrasiyle eğitilebilir olduklarına yönelik ahlaki ve dinsel optimizmi, gelenek, ilerleme ve birlik kavramlarını içerisinde barındıran ulus-devlet tanımı ve ulus-devletlerin birliği kavrayışının temelinde oluşturulabilecek Avrupa fikriyle Mazzini, Avrupa Birliği idealinin öncülerindedir. Böylece hem Avrupa Birliği fikrinin hem de Avrupa'daki demokrasi kavramının genel karakteri hakkında önemli ipuçları elde edebileceğimiz bir kaynaktır. Fakat Mazzini'nin çalışmalarında içerilen sloganlar, mottolar ve düşüncesini ifade ederken kullandığı çeşitli yaklaşımlar, onun düşüncesinin teorik ve retorik doğasını farklı bir açıdan değerlendirmeye izin verir. Mazzini'nin kullandığı ulus, ödev, düşünce ve eylem kavramları, modern demokratik, liberal veya cumhuriyetçi ilkeler olarak değerlendirildiği kadar, yirminci yüzyılda yükselen antidemokratik, hatta faşist politik söylemin kaynakları olarak da eleştirilmiştir.

Mazzini'nin sahip olduğu ideolojik dava, proje ve eğilimlerine yönelik yorumlar, Mazzinici bir politik düşüncenin temel öğeleri olarak kabul edilmektedir. Onun politik ve ideolojik alternatifinin içeriğini, ulus, ilahi öğeler ve halk kavramsallaştırmaları oluşturmaktadır. Mazzini'nin düşüncelerindeki bu temel ideolojik unsurların özellikle on dokuzuncu ve

²⁷ Giuseppe Mazzini "Ulusallık ve Kozmopolitizm", Giuseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, s: 111-116 içerisinde s: 115.

erken yirminci yüzyılın otoriteryan ve muhafazakar, hatta antidemokratik ideolojilerle birlikte değerlendirildiğini söyleyebiliriz. “Yirminci yüzyılın başlarından beri, Mazzini'nin düşüncesi artarak sahiplenildi, ideolojik olarak dönüştürüldü ve spiritüalizmden irrasyonalizme, otoriteryan ve hatta kolonici bakış açıları tarafından yeniden yorumlandı.”²⁸ Elbette değişen politik içerikler ve bağlamlar tarafından da biçimlenen bu yorumlar, Mazzini'nin ideolojik eğilimini farklı bağlamlarda değerlendirmenin önünü açmaktadır. Yine de bu yorumları sadece Mazzini'nin düşüncelerinin bozulmuş yorumları olarak kabul etmek mümkün değil. Çünkü onun *Risorgimento*²⁹ adıyla anılan politik ideolojisi ve hareketinin kullandığı dilinin, ödev, görev gibi kavramsallaştırmalarının ve retorığının ayrılmaz bir parçası olan dinsel söyleminin etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Kültürel, entelektüel ve politik bir hareket olarak kendinde demokratik amaçlarında *Risorgimento*'nun kendisi, son dönemde İtalyan nasyonalizminin içsel doğasını ve yaşamını keşfeden tarihçilerin incelemesi altına girmiştir ve İtalya'daki on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl nasyonalizmi arasındaki bağlantıları hatta *Risorgimento* ve Faşizm arasındaki direkt bağlantıları meydana çıkarmışlardır.³⁰

Mazzini'nin Avrupa liberalizminin ve Avrupa'da bir uluslar birliği tarihinin önemli bir parçası olması ve hümanitaryan ve ulusları uzlaştırıcı bir ulus nosyonundan hareket etmesi, Avrupa'da ortaya çıkan demokrasinin temellerini açığa çıkarır. Buna rağmen ödevlerin haklara önceliği, ulusa dair tikelci vurgular ve irrasyonalist hitabeti on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın İtalyan politikasının aldığı otoriteryan ve faşist karaktere önemli ölçüde etki etmiştir. Aynı zamanda Mazzini'nin eserlerindeki İtalyan medeniyetinin merkezi parçası olarak “Roma Miti”³¹ ve “Yeni İtalya” gibi vaat edilen ulusal birlik ve etik kahramanlık mitinde cisimleşen sembolik özgün retorik, teist, otoriteryan rejimler tarafından kullanılması bağlamında eleştirilmiştir. Nitekim

Lider kültü ya da *ducismo*, tüm bu milli yenileme mitlerini içerir.
Mussolini en üstün olan, Modern Sezar, Roma çağını iade edendi,

²⁸ Simon Lewis Sullam, *Guiseppe Mazzini and the Origins of Fascism*, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2015, s: 49.

²⁹ *Yeniden Doğuş*.

³⁰ A.g.e., s: 114.

³¹ Charles Dalli, “Prophet of The Past: History In The Making of Mazzini's Promised Land” <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/30368?show=full> s: 205-216, s:216. Erişim tarihi 10.02.2019.

Mazzini ve Garibaldi birleşiminin mirasçısı, yeni bir çağın başlatıcısıydı ... Kısacası Faşist rejimin hangi yönünü ele alsak, altta yatan mit, milli yeniden doğuş, “eski” İtalya'nın çöküşünden “yeni” olanın zaferine çarpıcı dönüştür.³²

Sonuç olarak Mazzini'nin politik düşüncelerinde ortaya çıkan bir ikilemden bahsetmek mümkün görünmektedir. Ulusal kendi kaderini tayin etme, demokratik bir ulus devlet ve kozmopolitizm gibi kavramsallaştırmalar aracılığıyla Mazzini'nin on dokuzuncu yüzyıl emperyalizmlerine bir eleştiriyi içerirken, ulus, ödev, din ve yeniden doğuş temalarının düşüncesindeki ağırlığı, yirminci yüzyıl popülizmine ve faşizmine kullanışlı ve tehlikeli söylem bırakmıştır. Bu ikilem, çok uzun süre geçmeden otoriteryan ve faşist ideolojilerin doğuşunda bir araca dönüşmüştür.

³² Roger Griffin, *Faşizmin Doğası*, çev. Ali Selman, İletişim, İstanbul, 2014, s: 131.

KAYNAKLAR

- ANDREW, Heywood. *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara, 2013.
- COPPA, Frank J. "The Religious Basis of Guiseppe Mazzini's Political Thought", *Journal of Church and State*, Vol. 12, No. 2, 1970, s: 233-253.
- DALLI, Charles. "Prophet of The Past: History In The Making of Mazzini's Promised Land" <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/30368?show=full> s: 205-216 (Erişim tarihi 10.02.2019).
- FICHTE, Johann G. "Alman Ulusuna Söylevler", Kılıçaslan Eyüp Ali ve Ateşoğlu Güçlü, *Alman İdealizmi I, Fichte*, der. Kılıçaslan Eyüp Ali ve Ateşoğlu Güçlü, Doğu Batı, İstanbul, 2006, s: 321-330.
- GRIFFIN, Roger. *Faşizmin Doğası*, çev. Ali Selman, İletişim, İstanbul, 2014.
- HERDER, Johann G. *On Social and Political Culture*, trans. and ed. F. M. Barnard, Cambridge University Press, London, 1969.
- HODDOCK, Bruce. "State and Nation In Mazzini's Political Thought", *History of Political Thought*, Vol. 20, No.2, 1999, s: 313-336.
- KANT, Immanuel. *Sürekli (Ebedi) Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Nejat Bozkurt, *Seçilmiş Yazılar*, der. ve çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s: 224-266.
- KANT, Immanuel. "Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi" çev. Uluğ Nutku, *Artı Bilim Kültür ve Sanat Dergisi*, Adana, Eylül 1992, s: 24-30.
- MAZZINI, Guiseppe. "İki Büyük Öğreti", Guiseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, çev. Ahmet Fethi, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005, içerisinde s: 60-69.
- MAZZINI, Guiseppe. "Zamanımızın Demokratik Eğilimi", Guiseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, çev. Ahmet Fethi, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005, içerisinde s: 51-59.
- MAZZINI, Guiseppe. "Ulusallık ve Kozmopolitizm", Guiseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, çev. Ahmet Fethi, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005, içerisinde s: 111-116.

GUISEPPE MAZZINI'NİN POLİTİKA TEORİSİNDE DEMOKRASİ, ULUS VE
KOZMOPOLİTİZM
Murat SATICI

SALVO, Mastallone. "Önsöz", Giuseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, çev. Ahmet Fethi, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005, içerisinde s:7-49.

SULLAM, Simon Lewis. *Guiseppe Mazzini and the Origins of Fascism*, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2015.

STEFANO, Recchia and NADIA, Urbinati. *A Cosmopolitanism of Nations*, trans. Stefano Recchia, Princeton University Press, Princeton, 2009.

GUISEPPE MAZZINI'NİN POLİTİKA TEORİSİNDE DEMOKRASİ, ULUS VE
KOZMOPOLİTİZM
Murat SATICI

202